

două limbi romanice studiate, mergând uneori până la identitate perfectă a construcțiilor, însă și situații în care echivalarea frazeologismelor dintr-o limbă nu se poate face decât aproximativ, prin parafrază sau prin construcții nefrazeologice” (p. 135).

Bazându-se pe un corpus alcătuit din aproximativ 550 de verbe ale zicerii pentru fiecare din cele două limbi, în capitolul 7, *Structura etimologică a inventarului de verbe dicendi*, autoarea expune, pe bază statistică, originea verbelor *dicendi*. Analiza comparativă a verbelor zicerii din limbile română și spaniolă îi permite să noteze că spaniola conservă o proporție mai mare de verbe cu etimon latin moștenit sau împrumutat față de română. Mai mult, chiar dacă elementele lexicale „nelatine și neromanice îmbogățesc paleta semantică a verbelor zicerii, ele exprimând un larg evantai de sensuri lexicale și stilistice, aducând uneori nuanțe privitoare la caracterul arhaic sau popular, greu sau imposibil de redat în limba spaniolă, unde chiar și neologismele de origine latinească au o vechime considerabilă în limbă”, totuși, și pentru limba spaniolă „sensurile puternic specializate ale acestora le fac dificil de tradus în limba română pentru un traducător care ar încerca să păstreze și să redea la nivel lexical atmosfera unor epoci istorice demult apuse” (p. 181).

Volumul se încheie cu o serie de concluzii ce evidențiază rezultatele cercetării, fiind completat cu trei anexe, un rezumat în limba engleză și bibliografia consultată. Se cuvine precizat că anexa 1, intitulată *Etimologiile verbelor zicerii* (p. 189–232), este structurată în trei părți ce sintetizează clasa verbelor românești, a celor spaniole și familiile etimologice ale verbelor fundamentale ale zicerii de origine latină, în timp ce anexa 2, *Definițiile verbelor zicerii* (p. 233–324), oferă prin statistica realizată pentru fiecare tranșă alfabetică din clasa verbelor zicerii atât românești, cât și spaniole o imagine pertinentă a bogăției sau a sărăciei lexicale, respectiv a circulației acestora. În schimb, anexa 3, intitulată *Tablou comparativ al verbelor zicerii* (p. 325–381), sintetizează, pe baza etimoului, diversele tipuri de corespondențe realizate: unilaterale, asimetrice, bilaterale și multiple.

Așa cum reiese din cele anterior expuse, credem, în consens cu afirmația prof. Ioan Oprea, cel care prefațează volumul, că „lucrarea realizată de Alina-Viorela Prelipcean este interesantă, stimulează gândirea și tratează un subiect cu foarte multe probleme, dintre care multe nerezolvate încă. Pornind însă de la ceea ce a realizat autoarea, cercetarea se poate extinde în mai multe direcții, toate dominate desigur de latura comparativă, dar fără a le lipsi implicațiile descriptive și interpretative fiecărei limbi în parte. Ținând cont de importanța subiectului și de interesul pentru limba spaniolă care va crește mereu, este neîndoielnic că întreprinderea autoarei prezentei scrieri va fi urmată de altele, fie realizate de Domnia sa, fie realizate de alți pasionați ai temei” (p. 7).

MARIA ALDEA

Universitatea Babeș-Bolyai

Facultatea de Litere

Cluj-Napoca, str. Horea, nr. 31

alde_maria@yahoo.com

CRISTINA BOCOȘ, G. G. NEAMȚU, DIANA-MARIA ROMAN, *Limba română contemporană. Caiete de seminar. Teoria și practica analizei fonetico-fonologice*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință, 2019, 358 p.

Volumul pe care îl recenzăm abordează datele esențiale ale unei discipline deloc facile, fonetica și fonologia românească, urmând, pe de o parte, direcția teoretică structuralistă a *Cursului de limbă română contemporană. Fonetica, fonologie, ortografie și punctuație*, predat, succesiv, de renumiții dascăli ai Facultății de Litere din cadrul Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca, respectiv de conf. univ. dr. Cornel Săteanu, de prof. univ. dr. emerit G. G. Neamțu, și, în prezent, de conf. univ. dr. Daiana Cuibus, iar, pe de altă parte, specificitatea practică a seminarului de *Limbă română contem-*

porană. *Fonetică, fonologie, ortografie și punctuație*, ținut de dr. Cristina Bocoș și dr. Diana-Maria Roman în instituția anterior menționată.

În ceea ce privește titlul, acesta reflectă direct conținutul lucrării: mai întâi, se precizează sfera vastă căreia îi aparține: „Limba română contemporană”, ulterior, se nuanțează caracterul particular: „Caiete de seminar” și, în final, se deoalează modul în care a fost gândit volumul „Teoria și practica analizei fonetico-fonologice”, astfel că, într-un domeniu stabilit, aspectele teoretice și cele practice se îmbină în chip armonios.

Volumul de 358 de pagini, scris în memoria celui care a pus bazele cursului amintit, conf. univ. dr. Cornel Săteanu, are trei autori: prof. univ. dr. emerit G. G. Neamțu, autor și coordonator deopotrivă, având experiența mai multor ani de predare a cursurilor de fonetică și fonologie, dr. Cristina Bocoș și dr. Diana-Maria Roman, în calitate de asistenți universitari care au ținut seminarele aferente cursurilor respective în perioada 2013–2017, au adoptat și au perpetuat cu abnegație principiile mentorului. Așadar, lucrarea de față, al cărei referent științific este prof. univ. dr. Ionel Funeriu, are nu doar valoare culturală, de care orice lector este conștient, ci reprezintă și rodul unei colaborări fructuoase între profesor și mai tinerele sale colege.

În privința organizării interne, se observă că autorii își structurează atent materialul, astfel încât acesta să fie accesibil atât cititorilor avizați, cât și celor mai puțin familiarizați cu subiectul. În interiorul cărții, se disting următoarele componente: cuprins, tabel cu simboluri, cuvânt-înainte, două secțiuni și referințe bibliografice.

Lista cu simboluri, plasată imediat după cuprinsul amănunțit întocmit, permite cititorului să revină asupra fiecărui semn, să îl decodifice și chiar să îl memoreze, facilitându-se, astfel, înțelegerea și parcurgerea materialului.

În Cuvântul-înainte, autorii stabilesc clar orientarea teoretică, punctează caracterul original al lucrării, prezintă succint structura volumului, numesc publicul-țintă și consemnează motivația redactării acestui volum, apărut din „dorința de a răspunde prompt nevoilor studenților” (p. 16).

Secțiunea întâi din volum corespunde părții teoretice, al cărei autor este prof. univ. dr. emerit G. G. Neamțu, iar secțiunea a doua, ale cărei autoare sunt dr. Cristina Bocoș și dr. Diana-Maria Roman, este răspunzătoare de partea practică.

Datorită primei secțiuni (p. 17–79) în cadrul căreia se definesc și se explică cât mai puțin complicat „conceptele, operațiunile și termenii *de bază*” (p. 18), lucrarea trebuie percepută nu ca un auxiliar didactic, deci subordonat altui curs, ci mai degrabă ca o „o sinteză de specialitate *de sine stătătoare*, cu aplicabilitate în sfera didactică” (p. 18).

În cea dintâi secțiune, unde se recunoaște cu ușurință stilul organizat pe puncte și subpuncte al profesorului G. G. Neamțu, se delimitează „obiectivele, sursele și resursele” volumului, se definesc, se caracterizează și, acolo unde e posibil, se exemplifică, noțiunile generale ale domeniului (dintre care amintim: analiza fonetico-fonologică, sunetul, fonetica, trăsăturile articulatorii, vocalele, consoanele, fonologia, fonemul, mărcile distinctive), se descrie algoritmul analizei fonetico-fonologice, care presupune două etape: transcrierea fonetică (cu semne diacritice speciale, expuse, de altfel, în tabelul de simboluri din primele pagini ale lucrării) și analiza fonetico-fonologică propriu-zisă cu cei șase pași specifici (1. denumirea tipului de alofon; 2. indicarea regulii generale, a celei particulare și a procesului fonetic; 3. menționarea conținutului fonologic intern și extern, respectiv scrierea, în dreptunghiuri, a mărcilor interne (catorogorale și substanțiale) și a celei/a celor contextuale; 4. stabilirea relației matematice; 5. indicarea altor alofone; 6. stabilirea corelațiilor), se oferă un model de analiză, se inventariază și se descriu conceptele specifice implicate în realizarea unor analize fonetico-fonologice (simboluri alfabetice, reprezentarea fonetico-fonologică – despărțirea în silabe, serii, corelații –, poziții fonetice și tipuri de alofone – poziții neutrale și poziții coarticulatorii, care au fost delimitate, în funcție de dobândire/adăugare ori pierdere/scădere de mărci, în două categorii, de tip A: asimilarea, anularea stopului glotal, aspirarea, desonantizarea, neutralizarea; și de tip B: asilabizarea, scurtarea postconsonantică).

Fiecare dintre noțiunile aici amintite cunosc subclasificări și exemple, fiind însoțite de nenumărate note, subnote și precizări terminologice, lucru care conferă volumului calitățile unui studiu aprofundat și bine încheiat.

Cu privire la coarticulare, acel proces prin care elementele articulatorii ale unui sunet trec în articularea altui sunet, care, astfel, devine un alofon derivat, se menționează că aceasta presupune mai multe subtipuri (ex. asimilare, palatalizare, labializare, fricativizare, nazalizare etc.). În cele mai multe contexte fonetice, avem de-a face cu o coarticulare simplă, însă autorii identifică și situații de coarticulare dublă și mixtă/eterogenă, care poate fi vocalică ori consonantică. Alofonele obținute în urma acestui proces au două mărci contextuale/externe. Pentru a ilustra acest procedeu de dublă coarticulare, dăm ca exemple: anularea stopului glotal + nazalizare (*neomenit, creâm, știință, georgian, agreând, triumphi, triumf*), palatal-labializare + nazalizare (*creioane*), labializare + nazalizare (*toantă*).

Spre finalul secțiunii întâi, sunt prezentate câteva dintre aspectele controversate ale foneticii și fonologiei românești. Între acestea, se numără problema mărcii categoriale la (semi)vocale, statutul fonologic și fonetic al lui *i* final scurt postconsonantic [*i*], implicarea semivocalelor palatale și a lui *i* „șoptit” în conținutul fonologic al consoanelor velare (| *k* | și | *g* |), palatale (| *k'* | și | *g'* |) și africcate alveopalatale (| *č* | și | *ğ* |), interpretarea segmentelor vocalice care apar după africcatele alveopalatale | *č* | și | *ğ* | (din grupurile *ce/ci* și *ge/gi*), apariția unor grupări cu patru segmente vocalice, „tetrafontonii”. În toate aceste situații problematice, cititorul are în față „tipurile mari de interpretări”, dar și „consecințele asupra modelelor grafice de reprezentare” (p. 72), propunându-se, în fiecare caz, câte două modele de analiză.

Partea teoretică a volumului se încheie cu o anexă intitulată „1i vs 2i vs 3i la finală de cuvânt – grafie și realitate fonetico-fonologică”, unde se tratează una dintre cele mai frecvente greșeli ortografice din limba română, și anume scrierea cu unu, doi sau trei *i*.

Dintre alofonele analizate, *i*-ul final pare că implică cele mai multe și mai diversificate probleme, lucru care se datorează și faptului că româna „are trei *i*”: vocala *i*, semivocala *i* și *i* „șoptit”. Dintre aspectele problematice, amintim că, în analiza fonetico-fonologică, există riscul de a se pune semnul egalității între litera *i* și alofonul *i*, ceea ce duce la identificarea greșită a mai multor sunete *i* decât sunt în realitate (de aici discrepanța grafie – realitate fonetico-fonologică). În acest caz, în volum se exemplifică situațiile în care o literă *i* marchează un singur alofon al unui fonem (vocala *i*: *veni, citi*; semivocala *i*: *tai, voi*; *i* „șoptit”: *pomi, unchi*), două litere *i* marchează alofonul vocalic fundamental [*i*] (*elevii, dracii*) ori două alofone: vocala *i* + semivocala *i* (*copii, fistichii*) sau două vocale în hiat, din care a doua este un alofon fără stop glotal, cu apendice palatal (*prii, sfii*), trei litere *i* marchează: două vocale *i* în hiat, din care a doua, redată prin ultimele două litere, este un alofon vocalic fără stop glotal, cu apendice palatal (*copiii, fiii*) sau trei sunete *i*, din care primul este vocala *i*, iar ultimii doi reprezintă un alofon fără stop glotal cu apendice palatal + semivocala *i* (*(mă) sfiii, (eu) pustiii*). Controversate sunt și implicațiile pe care *i* le are în fața lui *c*, și a lui *g* din secvențele *ci, ghi, gi, chi* când aceste grupuri apar la finalul cuvintelor. Toate aparițiile de acest gen, cu sau fără accent silabic, sunt exemplificate și explicate detaliat în prima parte din secțiunea a doua, ținându-se cont de contextele de scriere cu unu, doi sau trei *i*. O ultimă problemă al lui *i* final, pe care o reținem aici, este aceea că nu în toate situațiile *i* final are calitatea de a fi „șoptit”, de a fi scurt. În volum, se precizează patru contexte în care *i* este final, dar nu și scurt: când este precedat de o vocală (*stai*), când e precedat de un grup consonantic format din consoană + *l* sau *r*, respectiv de grupul consonantic „muta cum liquida” (*monștri*), în cuvinte monosilabice în care nu mai există altă vocală, *i* purtând accentul silabic (*ști*), în cuvinte polisilabice în care ultima silabă, terminată în *i*, este purtătoarea accentului (*deși*).

În cea de-a doua secțiune, care are și un titlu sugestiv „Analize fonetico-fonologice” (p. 81–354), se realizează, integral sau parțial, analiza fonetico-fonologică a 95 de cuvinte, după algoritmul descris în secțiunea întâi. Varietatea și multitudinea cuvintelor au ca scop realizarea unui „inventar exhaustiv al modelelor de analiză a alofonelor limbii române” (p. 15), respectiv surprinderea tuturor procedeelelor și contextelor fonetico-fonologice explicate în partea teoretică.

Analiza propriu-zisă a cuvintelor este precedată de un *Preambul* care cuprinde precizarea «instrucțiunilor» de organizare a materialului, explicarea deosebiri dintre cele două coduri de analiză, respectiv Model 1 și Model 2, și enumerarea tuturor structurilor problematice care sunt supuse celor două coduri, cu precizarea că Model 1 reprezintă codul de analiză pentru care se optează. Ulterior, autoarele realizează un tabel rezumativ în care sunt reținute toate alofonele (neutrale și derivate) analizate în secțiunea a doua, după Model 1, și întocmesc lista celor 95 de cuvinte analizate: *zmeu*,

familia, creioane, iobagii (noștri), chior, (acești) pomi, neomenit, learcă, episcopie, miau, (tu) înzeceai, înghesuit, înmuietoare, axă, (acest) unchi, ciaoană, butoi, geolog, (tu) dregi, ghid, (sensuri) giratorii, iubind, socrii (aceștia), cheful, examen, ghiul, (eu) beau, (niște) monștri, (noi) creăm, gioarsă, (acești) fii, cheag, croată, știință, piua, gardia, chit, fistichii (fii), (noi) luăm, (eu) torn, ghiaur, agreând, (gustul) ridichii, saci (negri), gagi, gheșă, jocheu, ochii (mei), vizitii (lui), geacă, chioampă, (a) hăitui, autism, chiul, (eu mă) sfii, chiabur, ecuator, dracii (aceia), ciot, (el) înmii, ghioagă, continuând, (tu) ești, (a) bunghi, (el) citi, (acest) triumphi, (a) fugi, ghioc, (copii) zbanghii, gheață, georgian, ciucure, miei (albi), plumb, (a) boci, celei (frumoase), moftangioaică, cianură, (acei) surugii, (intelectuali) ambigui, (elev) asiduu, damblagii (aceia), (niște) zapcii, triumf, fagii (cei bătrâni), maiou, (a) ochi, liturghii (de duminică), râu, (eu o) zbughii, (tu) vuuai, haihui, tântălu, (persoană) toantă.

Din cauza unor probleme fonetico-fonologice neunitar interpretate, unele dintre cuvintele enumerate cunosc două coduri de analiză, cărora le corespund cele două modele de prezentare: Model 1 și Model 2. Diferența dintre cele două modele vizează, pe de o parte, analiza unor alofone derivate vs alofone neutrale, și, pe de altă parte, interpretarea monofonematică (sintetică) vs bifonematică (analitică/disociată) a unor secvențe sonore. Toate structurile care presupun două coduri de analiză sunt expuse sistematic în *Preambulul* secțiunii a doua. Sunt incluse aici semivocalele (care, de exemplu, după Model 1, sunt considerate foneme de sine stătătoare realizate ca alofone neutrale, însă, după Model 2, sunt analizate ca alofone asilabice ale fonemelor vocalice), *i* final scurt postconsonantic, *e* din diftongul ascendent *ie* (*miere, iedără*), *o* din trifongii ascendenți *ioa, eoa* (*lăcrimioară, inimioară*), grupurile de sunete *che, chi, ghe, ghi, ce, ci, ge, gi* (în cazul acestora, deosebiri între cele două modele de analiză privesc statutul fonologic al consoanelor |k|, |g|, |ç|, |ğ|, al vocalelor, al semivocalelor și al lui *i* „șoptit”). Interpretarea grupurilor de sunete care conțin africaterile alveopalatale |ç|, |ğ| succedate de semivocala *i* se complică în funcție de includerea sau neinclusiunea segmentului vocalic asilabic *i* în structura consoanelor menționate. Acceptând analiza disociată, adică neconsiderându-l pe *i* o marcă internă a lui |ç| sau |ğ|, autorii aduc în discuție conceptul de „tetrafontong”, grupare fonetică formată dintr-o vocală și trei semivocale aflate în aceeași silabă. Pentru evidențierea acestui fenomen, se realizează analiza cuvântului *moftangioaică*, în care silaba *-gioai-* include, potrivit codului 1, un tetrafontong, și, potrivit codului 2, un trifontong.

În multe situații din secțiunea a doua, analiza fonetico-fonologică este urmată de multiple note explicative de natură teoretică ori practică.

După părerea noastră, cei trei lingviști nu și-au atins scopul și nu și-au îndeplinit obiectivele propuse, ci le-au depășit, iar acest lucru a fost posibil, deoarece, pe lângă abilitățile de dascăli, autorii au un simț dezvoltat al cercetării, trădat de câteva atuuri evidente ale lucrării:

– Originalitatea se observă atât în problematizări, explicații ale unor aspecte discutabile, reconsiderări, coduri de analiză, cât și în exemplele alese cu atenție, „cu scopul de a inventaria și de a analiza un număr cât mai mare de alofone poziționale diferite între ele” (p. 15);

– Coerența materialului se menține nu doar atunci când alofonele nu ridică probleme de interpretare și reprezentare grafică, ci și în cazurile în care există două coduri de analiză. În situațiile din urmă, nu se creează ambiguități, întrucât autorii explică argumentat interpretarea pentru care optează și rămân perseverenți în tratarea fiecărui segment fonetico-fonologic;

– Unicitatea rezidă în felul în care este gândit volumul: „teoria și practica analizei fonetico-fonologice”. Dacă până acum analistul era obișnuit cu tratarea teoretică a aspectelor din domeniul fonetico-fonologic, de acum, acesta va putea „exersa individual algoritmul de analiză” și va putea verifica singur „corectitudinea modelelor construite” (p. 16). Prin îmbinarea teoriei cu practica analizei, volumul reușește să alinieze fonetica în rând cu celelalte discipline lingvistice, morfologia și sintaxa, care cunosc de mult o asemenea tratare;

– Complexitatea reiese din expunerea detaliată a definițiilor și mai ales a exemplelor, care, de multe ori, nu își găsesc locul la cursuri și la seminare, deoarece cadrele didactice dispun de un timp limitat;

– Buna organizare se observă în felul în care a fost structurat volumul (secțiune teoretică și, ulterior, secțiune practică). Faptul că secțiunile sunt expuse separat, nu combinat, permite mai multe

căi de lectură: cititorul interesat de explicații teoretice poate parcurge doar secțiunea întâi, cititorul preocupat doar de anumite explicații practice poate trece direct la secțiunea a doua;

– De organizarea impecabilă se leagă și caracterul accesibil al volumului. Așadar, prin maniera sistematică și plină de naturalețe în care sunt descrise și interpretate faptele fonetico-fonologice și prin modul în care sunt aplicate conceptele dintr-un domeniu atât de încifrat cum este cel al foneticii, cartea se adresează nu doar studenților filologi ori cadrelor didactice care predau această disciplină, ci tuturor categoriilor de cititori preocupați de cunoașterea proceselor fonetico-fonologice din limba română;

– Redactarea ireproșabilă a unui material înțesat de semne diacritice și simboluri matematice este un avantaj care nu trebuie trecut cu vederea.

Conchidem prin a afirma că volumul *Limba română contemporană. Caiete de seminar. Teoria și practica analizei fonetico-fonologice* reprezintă „o contribuție valoroasă la direcția structuralistă de studiu” (prof. univ. dr. Ionel Funeriu, coperta IV) în domeniul foneticii și al fonologiei românești.

LAVINIA NASTA
Universitatea Babeș Bolyai
Facultatea de Litere
Cluj Napoca, strada Horea, nr. 31
lavinia.dalalau@yahoo.com

JACQUES VERGER, *Universitățile în Evul Mediu*. Traducere de SIMONA ILIEȘ. Prefață de MONICA BRÎNZEI și ALEXANDER BAUMGARTEN, Iași, Editura Polirom, 2019, 251 p.

Universitatea își are originea în Evul Mediu. Deși această instituție s-a îndepărtat de modelul său, cum de altfel era și firească, ea îi rămâne similară sub multe aspecte: doctoratul este cel mai înalt titlu pe care îl putem obține, la conducerea ei se află un rector, rămâne o *universitas magistrorum et scholarium* (adică în primul rând o comunitate a celor care învață și a celor care îi învață pe alții, fără ca cele două categorii să se excludă reciproc). Aceste asemănări ne arată că universitățile medievalilor sunt mult mai apropiate de modul în care gândim învățământul superior astăzi decât școlile anticilor sau academiile Renașterii.

Istoria universității medievale nu mai este un subiect la fel de nou de cercetare precum era în 1973, când a apărut ediția princeps a lucrării lui Jacques Verger, *Les universités au Moyen Âge*, dar rămâne o temă cel puțin la fel de interesantă, fapt dovedit de numeroasele reeditări și traduceri ale acestei cărți. Introducerea sa în cultura română reprezintă un moment important pentru studiile medievale, în special în condițiile în care numărul cursurilor dedicate acestui subiect a crescut considerabil în ultimii ani.

Traducerea în limba română a fost realizată de Simona Ilieș și publicată în cadrul proiectului RISE („The Rise of an Intellectual Elite in Central Europe: University of Vienna 1389–1450”), care se află în derulare la Universitatea „Babeș-Bolyai” în colaborare cu Academia Română, Filiala Cluj-Napoca, la editura Polirom, în colecția „Biblioteca medievală”.

Prefața scrisă de către Monica Brinzei și Alexander Baumgarten prezintă lucrarea pentru cititorii români, insistând pe importanța universității medievale în crearea unui sistem de educație coerent, însoțit de o rețea de transmitere a ideilor valabilă până în ziua de astăzi. Autorii prefeței îndreaptă cititorul român în special spre a doua parte a cărții, în care sunt prezentate și universitățile Europei Centrale: „Atenția acordată nașterii universităților din Europa Centrală scoate la iveală și faptul că istoria universităților medievale nu este liniară și, mai ales, că secolele XIV–XV, fals identificate